

Naslov članka/Article:

250. obletnica smrti Georga Philippa Telemanna (1681–1767)

Avtor/Author:

Franc Križnar

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Glasba v šoli in vrtcu št. 3/2017, letnik 20

ISSN 1854-9721

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2017

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/glasba-v-soli-in-vrtcu/>

250. obletnica smrti Georga Philippa Telemanna (1681–1767)

V nemškem Magdeburgu rojeni glasbenik in skladatelj (kakšna leksika ga nepravilno umešča v Nürnberg!), 14. mar. 1681, je veljal za znamenitega cerkvenega glasbenega ravnatelja prav tam. Kljub temu da je v glasbi veljal za samouka, saj se je učil edino klavirja, pa še to vsega skupaj 14 dni, je svojo prvo opero (v Lullyjevem slogu) napisal, ko je bil star 12 let, in je bila tudi izvedena. Zato pa je v teh prvih stikih z glasbo še največ študiral partiture drugih skladateljev. Od 1698 je obiskoval gimnazijo v Hildesheimu in pisal cerkvena in posvetna dela. V bližnjih večjih mestih (Hannover in Wolfenbüttel) pa je še dodatno spoznaval sodobno francosko inštrumentalno glasbo in neapeljski (gledališki) operni slog. V tem je namenjal posebno pozornost orkestrskim inštrumentom – inštrumentaciji. Vse to je bilo kasneje še kako pozitivno in »usodno« za njegov nadaljnji (ustvarjalni) razvoj. Leta 1701 je odšel v Leipzig, kjer je na univerzi študiral pravo (na materino željo), saj so mu starši prepovedali, da bi se še naprej ukvarjal z glasbo. Vendar ga je vanjo še dodatno potegnilo – prav v leipziško glasbeno življenje – ko je njegov sostanovalec skrivaj poskrbel, da so v Tomaževi cerkvi izvedli neko njegovo skladbo, *psalm*. Uspeh je bil tako velik, da je Telemann dobil naročilo, da vsakih 14 dni napiše po eno delo za to cerkev. Obenem pa je dobil tudi materin blagoslov, da se lahko popolnoma posveti glasbi. Odtlej se je njegova dejavnost stopnjevala. To je najbolj zaskrbelo tedanjega naslovnega or-

ganista v cerkvi sv. Tomaža v Leipzigu, nemškega skladatelja Johanna Kuhnaua (1660–1722), vodilno osebo za cerkveno glasbo v tem mestu, saj je Telemann stopil na njegovo področ-

Slika 1: G. Ph. Telemann, Wikipedija (orig. hrani Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin).

je. 1704. leta je bil v Leipzigu nastavljen za organista in zborovodjo v *Neue Kirche* in kmalu za tem še za direktorja opere. Istega leta je ustanovil tudi študentsko pevsko združenje, zbor *Collegium musicum*. Zbor je pel v cerkvi, združenje pa je prirejalo posebej opažene javne koncerte. L. 1705 je Telemann odšel iz Leipziga v Sorau (na skrajni nemški vzhod) kot dirigent, še naprej pa je največ študiral dela francoskih skladateljev (Lully, Campra, idr.). Ta dela so ga izzvala, da je v samo dveh letih napisal ok. 200 uvertur (suit) v francoskem slogu. Tam se je tudi poročil z Louise Eberlin, ki pa je zelo kmalu umrla (pri porodu). V Sorauu je spoznal poljsko ljudsko glasbo in te napeve in ritme je kasneje pogosto uvrščal v svoja (umetna) dela. Sledile so Telemannove življenjske in delovne postaje: Eisenach, Frankfurt ... L. 1709 je postal dirigent odličnega dvornega orkestra v Eisenachu, od l. 1712 pa ga že srečamo v Frankfurtu, kjer je bil najprej dirigent v raznih frankfurtskih cerkvah. Tam se je poročil že v drugo, tokrat s Mario Katharino Textor. Že naslednje leto (1713) je ustanovil še veliki *Collegium musicum*, ki je v glavnem izvajal njegovo glasbo: komorne skladbe, oratorije, kantate, pasijone, serenade idr. L. 1718 je Telemann napisal dve kantati, ki sta slavili nemško (vojaško) zmago pri Petrovaradinu in Zemunu in *Požarevski mir*.

Sledil je vrhunec njegove kariere, saj je 16. okt. 1721 sprejel mesto glasbenega direktorja glavnih petih cerkva v Hamburgu in se preselil tja. Tam je Telemann ostal vse svoje življenje, do smrti. Deloval je še kot direktor opere, učitelj, direktor in dirigent (novega) združenja *Collegium musicum*, skladatelj za več hamburških cerkva itd. To mesto je zahtevalo od njega nezaslišano veliko dela: moral je ustvariti 100 kantat vsako leto, pa še druge za pogoste posebne priložnosti. Povrh tega je vsako leto napisal nov pasijon, da ne pišem o glasbi za vsako pomembno priložnost v koledarju vseh petih cerkva. Ravno tako so prosili Telemanna, da je pripravljaj in pisal glasbo za posvetno rabo in tudi take, posvetne izvedbe; torej za javne koncerte in operne predstave v Hamburgu. Vseh teh nalog se je skladatelj loteval voljno in odločno, ne da bi dovolil, da bi karkoli oviralo njegove (poklicne) dolžnosti po cerkveni strani. Kljub temu so neizogibno morala nastati navskrižja, ker so hamburški staroste zahtevali, da Telemannu ne smejo več dovoliti izvedb posvetne glasbe. Ta se ni tega prav nič ustrašil, ampak je kratko malo zaprosil za mesto kantorja Tomaževe cerkve v Leipzigu. In ga tudi dobil, potem pa po vseh pravilih ponudil svoj (hamburški) odstop. V odgovor na ta izziv so mu v Hamburgu povišali plačo in nehali nasprotovati njegovemu delu zunaj cerkva. Njegovo mesto v Leipzigu pa je dobil kdo drug kot sloviti J. S. Bach. Telemann je bil z Bachom v prijateljskih odnosih, saj je bil celo krstni boter njegovemu sinu Carlu Philippu Emanuelu Bachu (berlinski ali hamburški Bach). J. S. Bach je cenil Telemanna kot skladatelja in tudi izvajal njegove kantate. Prav tako je imel še drugi, Händel, v subskripciji naročene vse skladbe, ki jih je Telemann izdal v tisku in je tudi zložil več variacij na

Slika 2: V Hamburgu je bil Telemann (1725–1740) tudi urednik, tiskar in razpečevalec, prodajalec lastnih (tiskanih) izdaj, med katerimi je tudi zbirka pesmi (1730), naslovnica (orig. hrani British Library, London).

Telemannove teme. Ko je Telemann dobil tovrstno zadoščenje, je nadaljeval ustvarjalno življenje v Hamburgu. Postal je lasten urednik, založnik in prodajalec, poleg tega pa je še sam graviral plošče, s katerimi so tiskali njegova glasbena dela. Že dolgo si je želel pisati dela o glasbeni teoriji in od leta 1740 se je posvečal tudi temu, čeprav le rahlo na račun skladateljstva. Bil pa je tudi prvi urednik prvega nemškega glasbenega časopisa *Der getreue Music-Meister* (Hamburg, 1728). In ni čudno, da so ga nekateri zasmehovali »čičkač«, drugi spet so ga poimenovali za očeta nemške cerkvene glasbe. V poznejših letih je poleg drugih del ustvaril kar nekaj pomembnih oratorijev, verjetno pod vplivom G. F. Händla, ki ga je poznal od leta 1701 in si je z njim tudi redno dopisoval.

Telemannovo ustvarjalnost sta v 18. in 19. stol. zasenčila mnogo bolj priljubljena (baročna) skladatelja Bach in Händel. Saj je Telemann veljal za modernega umetnika, ki si je prizadeval stopiti iz osame. Kot vodja študentskega *Collegium musicum* v Leipzigu in koncertnih ustanov v Frankfurtu na Maini ter od 1721 v Hamburgu, si je med tedanjimi (baročnimi) sodobniki pridobival vedno večjo priljubljenost. Zato so bila njegova dela razširjena po vsej Evropi. K temu je vsekakor pripomoglo tudi dejstvo, da je bila njegova glasba odraz novih slogovnih občutij. Telemannova dela so všečna in duhovita, iskreča se in prepletena s kolorističnimi učinki. Skrivajo veliko vrednih strani, ki pa zaslužijo poznavanje. Skladatelj je bil izjemno plodovit in vsestranski ustvarjalec v vseh glasbenih zvrsteh. Prav tako je ustvaril vrsto del neminljive lepote. Njegov (precej tudi izgubljeni) opus šteje kantate za več kot 23 cerkvenih let, 15 maš, več motetov, 22 psalmov, 46 pasijonov, 6 pasijonskih oratorijev (*Seliges Erwägen des Leidens und Sterbens Jesu*, 1719; *Tod Jesu*, 1755–1756?), 9 pogrebnih glasb, več kot 100 oratorijev (*Die Tageszeiten*; *Auferstehung*; *Das befreite Jerusalem*; *Tag des Gerichts*), potem veliko (več kot 1350) posvetnih kantat (*Schulmeister-Kantate*; *Ino*) in 40 t. i. *Kapitänsmusiken*, ki jih sestavljajo

po en oratorij in posvetna serenada. Poleg tega je treba omeniti cerkvene in posvetne pesmi (več kot 100; *Fast allg Evangelisch-Musikalisches Lieder-Buch*, 1730; *Zwölfgeistliche Canons*, 1735 ali 1736; 24 *Oden*, 1741). Te so še danes žive v evangeličanskih cerkvah. Zložil je okoli tisoč suit (ohranjenih 126), uverture, koncerte, triosonate, solo sonate, komorna in klavirska dela, skladbe za orgle idr. V zvrsti komorne glasbe je Telemann slovel kot avtor na stotine del, tako rekoč za vsako glasbilo iz tistega časa pa še veliko del za lutnjo in glasbila s tipkami. Izmed popolnoma ohranjenih oper (napisal naj bi jih menda ok. 30) velja omeniti opero *Emma und Eginhard* (1728) in operni intermezzo *Pimpinone oder ungleiche Heirat* (na Praetoriusovo besedilo; 1725) z enako vsebino kot Pergolesijeva *La Serva padrona* (nastala šele 1733!). Nekoč je priznal, da mu oblika *koncerta* ni posebno všeč in tako jih je kljub temu dokončal »le« okrog sto! Poleg vsega navedenega in ustvarjenega pa je še našel nekaj časa za svoje priljubljeno vrtnarjenje. Telemann je umrl 25. jun. 1767 v Hamburgu. Njegove ustvarjalne moči pa so do zadnjega diha ostale nezmanjšane.

Po vsem tem velja poudariti, da je bil Telemann neverjetno plodoviti nemški skladatelj in tudi po tem kriteriju še vedno ostaja na prvem mestu, saj je v sicer hudi konkurenci glasbenih imen in opusov »svojega« 17. in 18. (baročnega) stoletja, ustvaril daleč največ. Noben skladatelj pred njim in za njim se ni približal neznanski količini njegovih del. Telemannov ugled je utrpel škodo tudi zaradi zgodovine: zlasti v 19. stol. so ga nenaklonjeno primerjali s sodobnikom J. S. Bachom in ga imeli za skladatelja, ki je večji po količini kakor po kakovosti. Toda v 18. stol. so veliko bolj cenili Telemanna. Zato ker je znal hitro in učinkovito skladati za vsako priložnost in tudi zaradi prožnega in modernega sloga njegove glasbe. Poleg tega je gojil lažji stil, značilnejši za rokokojsko in galantno glasbo, ko so jima bili v 18. stol. najbolj naklonjeni. Zato pa so Telemannova zgodnejša dela manj eksperimentalna in se zelo držijo tradicionalnega vzorca baročnega *koncerta*, ki ga je utrl že Italijan, skladatelj in violinist Arcangelo Corelli (1653–1713). Vendar si je Telemannov neizčrpni pustolovski duh poiskal izhod v tem, da je pisal glasbo za nenavadna glasbila. Gotovo smo v tem prijetno presenečeni, ko najdemo v njegovem opusu tudi *Koncert* za violo v G-duru. Temu inštrumentu skladatelji v tistem času niso bili nič kaj naklonjeni, saj so njegovo (solistično) vlogo videli le v tem, da je izpolnjevala orkestralno tkivo v srednji legi, po navadi v povezavi s continuo na glasbilu s tipkami. Viola je postala sama zase pomembna šele takrat, ko je continuo prišel

iz mode in so skladatelji vse od klasične dobe naprej pisali za vsa štiri glasbila godalnega kvarteta (dve violini, viola, violončelo in kontrabas) enako. Zato je bil Telemann daleč pred svojim časom, ko je napisal skladbo, v kateri se kaže nenavadno mehka kakovost tega glasbila, skladbo, ki ostaja prvi solistični koncert za violo.

Bil je zelo cenjen in slaven, poznan bolj kot J. S. Bach in F. Händel skupaj, J. Mattheson pa ga je smatral za »najbolj vzvišenega glasbenika«. Bach je celo prepisoval Telemannove kantate, da bi spoznal njegov slog. Telemannova glasba se je izvajala na celotnem evropskem prostoru. Tudi po številu ustvarjenih del je presegal Bacha. Saj je bil Telemann vendarle eden od najbolj izobrazjenih glasbenikov svojega časa. Govoril in pisal je več jezikov, poznal je klasično in sodobno književnost, bavil se je s poezijo, pisal spomine (1718, 1729 in 1739), glasbene traktate in teoretska dela. Bil je izvrsten organist in čembalist, igral je še več drugih inštrumentov, bil je dirigent, organizator in administrator mnogih glasbenih ustanov. Vse življenje se je boril za novo in napredno v glasbi: »V umetnosti se ne sme reči: ne moreš naprej. Vedno se gre lahko naprej, vedno se mora iti naprej.« Prav on je med prvimi v Nemčiji spoznal, da je baročna polifonija zavora glasbenega napredka. Ostro je negiral abstraktni ideal lepote, ki jo je napovedal nemški skladatelj Carl Heinrich Graun (1704–1759) in togost melodičnih in harmonskih obrazcev in se zavzemal za izvorni francoski slog, prežet s svežim duhom. V operah francoskega skladatelja in teoretika Jeana-Philippeja Rameauja (1683–1764) je našel primere za glasbeno oblikovanje besedil (libretov) in izpostavil pravilne deklamacije recitativa in njihove povezave z arijami, ki ne smejo biti prazne virtuosne vokalizacije, temveč dramski vrhunci glasbenih del. Telemann je prvi uvedel v nemško glasbo pravi komični slog. V njegovi glasbi je veliko realističnih poudarkov. Obenem pa je Telemann eden prvih zagovornikov programske glasbe in tonskega slikanja v Nemčiji. V ljudski glasbi je videl neizčrpno zakladnico novih in svežih navdihov. Njegovi oratoriji in kantate vsebujejo mnoge vzburljive in pretresene strani, ki ga prikazujejo kot močnega glasbenega dramatika, pri tem pa ne smemo pozabiti, da je prav Telemann eden prvih nemških avtorjev inštrumentalnih *koncertov*.

Po smrti je bil žal neupravičeno pozabljen, potem pa je v 20. stol. v Nemčiji doživel pravo renesanso; največ od vsega tega v rodnem Magdeburgu, kjer že desetletja obstajajo Center G. Ph. Telemanna, festival *Telemannovi slavnostni dnevi*, mednarodno glasbeno tekmovanje, imenovano po njem idr.